

v.dğr.), İstanbul, ts. (Türkiye Gazetesi Yayınları), I, 433-459; E. Peskes, "Die Wahhabiya als innerislamisches Feindbild: Zum Hintergrund anti-wahhabitischer Publikationen in der zeitgenössischen Türkei", *WI, XL/3* (2000), s. 344-374; <http://www.huseyinhilmiisik.com>.

HAMİD ALGAR

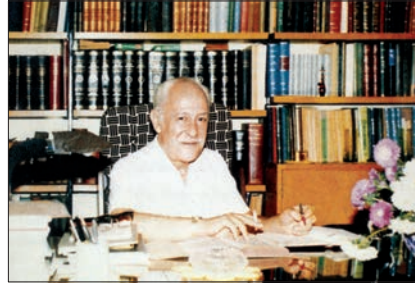
İŞILTAN, Fikret

(1915-1997)

Ortaçağ tarihçisi.

15 Şubat 1915'te İstanbul Beykoz'da doğdu. İlkokula İstanbul'da başladığı da askerî mümeyyiz ve Beykoz Kundura Fabrikası başkâtibi olan babasının görevi dolayısıyla her sınıfı ayrı bir şehirde okudu. Ortaokulu ve liseyi Kabataş Lisesi'nde tamamladı (1933). Kısa bir süre Mülkiye Mektebi'ne devam etti, ardından açılan sınavı kazanarak 1933 yılının sonunda yüksek öğrenim için Almanya'ya gönderildi. Öğrenimine Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde başladı. Berlin ve Leipzig üniversitelerinde Ortaçağ tarihi, Arapça, Farsça ve Türkoloji derslerini takip etti. Kendisine doktora konusu vermiş olan Herbert Wilhelm Duda'nın başka bir yere tayini dolayısıyla tahsiline Breslau Üniversitesi'nde devam etti. Aubin'den Batı Ortaçağ tarihi, Duda'dan Türkoloji ve Farsça. Otto Spies'ten Sâmi dilleri ve Santifaller'den belge incelemesi dersleri okudu. 1940 Haziranında doktorasını verip yurda döndü.

İlk görevi Ankara Atatürk Lisesi tarih öğretmenliğidir. Eylül 1941'de başlayan askerlik görevini tamamladıktan sonra 1944 yılı Temmuzunda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne asistan oldu. Bu kürsüde Mükrimin Halil Yinanç'ın isteğiyle İslâm tarihi çalışmalarını sürdürdü. Aynı kürsüde Philippe Schweinfurth tarafından verilen Bizans tarihi derslerini ve onun yazdığı birçok makaleyi Türkçe'ye çevirdi. 1953'te *Urfa Bölgesi Tarihi* başlıklı tezyle doçent unvanını aldı. Mükrimin Halil Yinanç'ın Aralık 1961'de ölümünün ardından Ortaçağ Tarihi Kürsüsü başkanlığına getirildi ve emekli oluncaya kadar bu görevde kaldı. 1962'de profesörlüğe yükseldi. Fakültede İslâm tarihi, Bizans tarihi, Haçlı seferleri tarihi ve Avrupa Ortaçağ tarihi dersleri veriyordu. Aynı kürsüde görev yapacak olan Hakkı Dursun Yıldız, Erdoğan Merçil, Işın Demirkent, Ahmet Ağırakça ve Abdülkerim Özaydın'ın doktora tezlerini yönetti. Millî Eğitim

Fikret Işıltan

Bakanlığı'nın yayımladığı *İslâm Ansiklopedisi*'nin Tahrir Heyeti'nde bir süre çalıştı. 1970'te Türk Tarih Kurumu aslı üyeliğine, 1976'da İstanbul Üniversitesi senato üyeliğine seçildi. 1982'de Tarih Bölümü başkanlığına getirildi, 1983 yılı sonunda emekliye ayrıldı. 24 Eylül 1997 tarihinde İstanbul'da öldü ve Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. Işıltan, Ağustos 1960'ta Moskova'da toplanan XXV. Beynelmîel Müsteşriker Kongresi'ne ve 1965'te Viyana'da düzenlenen Beynelmîel Tarih İlimleri Kongresi'ne katılmıştır. Edebiyat Fakültesi'nde kırk yıla yakın görev yapan Fikret Işıltan Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça ve Latince biliyordu; daha çok çevirileriyle Türk tarihi literatürüne katkıda bulunmuştur. Almanca'dan yaptığı çevirilerdeki amacının bilhassa Alman tarihçilerinin tarih anlayışı ve çalışma metodlarını Türk bilim dünyasına aktarmak olduğunu ifade etmiştir. Çevirilerindeki üslup ve ifade güzelliğinden dolayı ondan övgüyle söz edilmiştir.

Eserleri. Telif: 1. Die Seltschuken Geschichte des Aşkerâyi (Leipzig 1943). Kerîmüddin Aksarâyi'nin Anadolu Selçukluları tarihinin en önemli kaynaklarından olan *Müsâmeretü'l-aḥbâr ve müsâyeretü'l-aḥyâr (Tezkire-i Aşsarâyi)* adlı eserine dair hazırladığı doktora tezidir. **2. Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan h. 210 = m. 825'e Kadar)** (İstanbul 1960). Bölge tarihinin birinci elden kaynaklara dayanarak ele alındığı bir çalışma olup bu sahada araştırma yapanlar için başvuru kitabı olarak kabul edilmektedir. **Çeviri: 1. Julius Wellhausen, İslâmın En Eski Tarihine Giriş** (İstanbul 1960). Hulefâ-yi Râşidîn devri tarihine bir giriş niteliğindeki eserde müellif dönemin tarihini kronolojik sırayla anlatmamakla beraber İslâm tarihinin ilk döneminin başlıca olayları

hakkında kaynaklarda yer alan bilgileri eleştirip karşılaştırarak en doğru sonuçlara ulaşmaya çalışmıştır. Metodu bakımından İslâm tarihi alanındaki çalışmalar için örnek teşkil edecek bir kitaptır. **2. Julius Wellhausen, Arap Devleti ve Sukutu** (Ankara 1963). Emevîler'in Hz. Ali'ye karşı Sıffin Savaşı'yla başlattıkları siyasî mücadele ve birinci iç savaş, Süfyanîler ve ikinci iç savaş, Mervânîler ve üçüncü iç savaş, Horasan'daki Arap kabileleri ve Arap devletinin sukutu başlığı altında birinci elden kaynaklara dayanan Emevî tarihiyle ilgili önemli bir çalışmadır. Müellif eserini kaleme alırken olayları etkileyen bütün faktörlere önem vermiş, kaynaklardaki rivayetleri bilimsel metotlarla eleştiri süzgecinden geçirip değerlendirmiştir. Olayların açıklanmasında ekonomik, sosyal vb. unsurları göz önüne almış, Ortaçağ ve Arap İslâm dünyasının bireysel hareket noktalarını büyük bir ustalıkla tasvir etmiştir. **3. Ernst Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı Grekçe, Arabca, Süryanice ve Ermenice Kaynaklara Göre 363'ten 1071'e Kadar** (İstanbul 1970). Anadolu'nun eski tarihî coğrafyasını, Anadolu'ya gelen Türk boylarının fetih ve iskân yollarını tesbit eden bir çalışmadır. Anadolu'nun mâzisini, coğrafi yerlerin en eski devirlerden beri gelen adlarını pek çok kaynaktan faydalanarak ortaya koyan müellif tarihî coğrafya sahasına çok önemli bir katkı sağlamıştır. **4. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi** (Ankara 1981). Erken Bizans dönemi (324-610), Bizans İmparatorluğu'nun yenilenmesi için yapılan mücadeleler dönemi (610-711), tasvir kırıkcılık ve buhran dönemi (711-843), Bizans İmparatorluğu'nun parlak dönemi (843-1025), asil sınıfın hâkimiyet dönemi (1025-1081), askerî asalet sınıfının hâkimiyet dönemi (1081-1204), Latin hâkimiyeti (1204-1262), Bizans İmparatorluğu'nun çöküşü (1282-1452) başlıkları altında düzenlenmiştir. Orijinal kaynaklara dayanarak bilimsel metotlarla kaleme alınan eser Bizans tarihiyle ilgilenen araştırmacılar için başvuru kitaplarından biridir. **5. Steven Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi** (I-III, Ankara 1986-1987). Türkiye'de Haçlı seferleri konusuyla ilk defa bilimsel düzeyde ilgilenen Fikret Işıltan, bu alandaki çalışmalarıyla tanınan Runciman'ın eserini Türkçe'ye kazandırmakla Türk ve İslâm tarihini yakından ilgilendiren bu konudaki büyük bir eksikliği gidermiştir. **6. Julius Wellhausen, İslâmiyetin İlk Devrinde Dinî-Siyâsi Muhalefet**

Partileri (Ankara 1989). Eserde Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan ilk dinî, siyasî fırkalardan Hâricilik ve Şîlik hakkında bilgi verilmiş, bu iki fırka mensuplarının Emevîler devrinin sonuna kadar çıkardıkları isyanlar ve merkezî hükümetlerin onlara karşı yaptığı mücadeleler anlatılmıştır. Müellifin hıristiyan olması ve İsrâiliyat'a önem vermesi dolayısıyla müsülmanların duygularını objektif biçimde yansıtamamakla birlikte olayların gerçek yüzünü ortaya çıkarmadaki mahareti, kronolojiyi ve olayların akışını tasvir ederken gösterdiği ustalık ve araştırmacı zihniyeti esere ayrı bir önem kazandırmıştır. **7.** Niketas Khoniates, *Ioannes ve Manuel*

Kommenos Devirleri (Ankara 1995). Khoniates'in (ö. 1213) *Historia'sı* Anadolu Selçukluları tarihinin önemli kaynaklarından biri ve Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos ile (1118-1143) Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud (1116-1155) devrinde Anadolu'da cereyan eden olaylar ve Türk devletlerinin Bizans İmparatorluğu ile ilişkileri açısından önemli bir çalışmadır. Niketas'ın Selçuklu ve Bizans tarihine en esaslı katkısı ise II. Kılıcarıslan (1155-1192) ve I. Manuel Komnenos (1143-1180) dönemiyle Miryokefalon Savaşı (1176) hakkında verdiği bilgilerdir. **8.** Abdülmü'min ed-Dimyâti, "Cüz'ün fîhi zikrû'l-muhâcirîn min Kıreys ve İulefâ'ihim ve mevâlihîm

İhâşşaten". Habeşistan'a ve Medine'ye hicret eden Kıreysliler'le onların müttefikleri ve mevlâlarının listesini içeren bu risâleyi Albert Dietrich Almanca'ya, Işıltan da Türkçe'ye çevirmiştir (*Şarkiyat Mecmuası*, III [İstanbul 1959], s. 125-155).

BİBLİYOGRAFYA :

Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu: Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Ankara 1983, s. 749-750; Işın Demirkent, "Prof. Dr. Fikret Işıltan'ın Hayatı ve Eserleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul 1995, s. 11-16; a.mlf., "Değerli Hocam Prof. Dr. Fikret Işıltan (1915-1997)", *TD*, Prof. Dr. Fikret Işıltan hâtırâ sayısı: sy. 36 (2000), s. VII-XII; Fahmeddin Başar, "Prof. Dr. Fikret Işıltan", *Popüler Tarih*, sy. 78, İstanbul 2007, s. 50-53.

ERDOĞAN MERÇİL